

KAN EEN LOGOPEDIST AANSPRAKELIJK WORDEN GESTELD WANNEER HIJ ENKEL HET MEDISCH VOORSCHRIFT VAN DE BEHANDELLENDE ARTS HEEFT UITGEVOERD?

Evelien DELBEKE

Lid Ethische en Deontologische Commissie van VVL, Advocaat Sanalex, Gastprofessor Universiteit Antwerpen

De Ethische en Deontologische Commissie van VVL krijgt soms vragen van leden over de verantwoordelijkheid van de logopedist wanneer de logopedist (louter) het medisch voorschrift van de behandelende arts uitvoert maar de patiënt gezondheidsschade lijdt of overlijdt als gevolg van daarvan.

Dysfagie

Zo worden logopedisten bij de behandeling van dysfagie vaak belast met opdrachten om eten en drinken te geven aan een patiënt bij wie een zeer groot gevaar bestaat op ernstig verslikken, met mogelijke verstikking tot gevolg. De vraag rijst wie in dat geval verantwoordelijk is: kan de logopedist, die louter het voorschrift van de arts uitvoert, hiervoor worden aangesproken?

Deze vraag situeert zich in het kader van het (medisch) aansprakelijkheidsrecht. Opdat iemand tot vergoeding kan worden aangesproken voor bepaalde schade, moeten er drie zaken worden aangetoond: (1) die persoon heeft een fout gemaakt, (2) er is schade en (3) de schade werd (mee) veroorzaakt zijn door de fout van die persoon.

Indien een patiënt met dysfagie overlijdt als gevolg van een verstikking in eten/drinken dat werd gegeven door een logopedist, zal in de regel het handelen van twee actoren worden beoordeeld (indien een procedure wordt opgestart): dat van de arts die het voorschrift heeft opgemaakt en dat van de logopedist die het voorschrift heeft uitgevoerd.

Verantwoordelijkheid behandelende arts

De behandelende arts is hoe dan ook verantwoordelijk voor het voorschrift en de opdracht die hij/zij geeft. Indien de arts de opdracht geeft om, ondanks een risico op aspiratiepneumonie, orale voeding te geven in plaats van sondevoeding terwijl dit niet overeenstemt met de huidige professionele medische standaard (bv. medische richtlijnen daaromtrent), dan kan een rechter besluiten dat de arts foutief heeft gehandeld. Indien kan worden aangetoond dat de patiënt zonder die foutieve opdracht niet (op dat moment) zou zijn overleden, zal de arts aansprakelijk worden gesteld voor het overlijden.

Het feit dat de arts aansprakelijk wordt gesteld, neemt niet weg dat ook de logopedist nog kan worden aangesproken voor zijn/haar handelen. De logopedist heeft immers de

plicht om een zekere controle door te voeren op het medisch voorschrift. De logopedist mag een voorschrift niet blindelings volgen en uitvoeren. Wanneer een arts een foutieve, want niet geschikte en risicovolle logopediebehandeling voorschrijft voor een patiënt, en de logopedist dit automatisch uitvoert terwijl hij/zij de risicovolle aard ervan had moeten opmerken, kunnen zowel de arts als de logopedist aansprakelijk worden gesteld. Indien een logopedist, op basis van de normale kennis die van een logopedist kan worden verwacht, weet of zou moeten weten dat een bepaald medisch voorschrift niet correct is, dient hij/zij de uitvoering daarvan te weigeren.

Het medisch voorschrift vormt dus geen vrijgeleide voor de logopedist noch geeft het de logopedist enige immunitet indien hij bijvoorbeeld had moeten weten dat het medisch voorschrift risicovol was voor de patiënt.

Schadevergoeding

Of de logopedist door de patiënt of diens familie effectief zelf tot schadevergoeding kan worden aangesproken voor die fout, hangt af van zijn/haar statuut.

Een logopedist-werknemer is enigszins beschermd, omdat werknemers slechts persoonlijk kunnen worden aangesproken voor drie soorten fouten: een herhaaldelijk lichte fout, een zware fout of een opzettelijke fout. Of het handelen van de logopedist-werknemer al dan niet als één van de drie voormelde fouten moet worden gekwalificeerd, wordt finaliter beoordeeld door de rechter. Oordeelt de rechter bijvoorbeeld dat het om een zware fout gaat, dan kan de logopedist-werknemer – naast de werkgever – ook persoonlijk tot schadevergoeding worden aangesproken.

Is de logopedist zelfstandige, dan kan hij/zij rechtstreeks tot schadevergoeding worden aangesproken. Die aansprakelijkheid zal weliswaar in de regel gedekt zijn door de aansprakelijkheidsverzekering (indien de logopedist verzekerd is), behalve indien de schade opzettelijk is veroorzaakt.

Indien de familie van de overleden patiënt echter een strafprocedure opstart wegens bijvoorbeeld (on)opzettelijke slagen en verwondingen met de dood tot gevolg, dan kunnen zowel de logopedist-werknemer als de logopedist-zelfstandige voor de strafsanctie persoonlijk (gevangenisstraf en/of geldboete te betalen aan de Staat) worden veroordeeld. Een strafsanctie is altijd persoonlijk en kan dus niet worden afgewenteld op de werkgever van de logopedist-werknemer. Ongeacht het statuut zal een logopedist dus steeds zelf moeten instaan voor een door de rechter bepaalde strafsanctie. Wat de schadevergoeding aan de patiënt of de familie betreft in zo'n strafprocedure, zal het afhangen van het statuut en de soort fout of de logopedist daar al dan niet persoonlijk voor kan worden aangesproken.

Behandeling weigeren?

Wanneer je als logopedist wordt geconfronteerd met een medisch voorschrift waarvan de uitvoering volgens jou risicovol is, is het bijgevolg aangewezen om de voorschrijvende arts te contacteren en je twijfels toe te lichten. Indien de arts bij zijn/haar standpunt blijft terwijl jij overtuigd blijft van het risicovolle karakter, kan je weigeren om de voorgeschreven behandeling uit te voeren. In dat geval dien je wel de behandelende arts en het behandelend team in te lichten over de weigering (en dus niet-behandeling), zodat in ieder geval de opvolging en de zorgcontinuïteit gegarandeerd kunnen blijven. Je noteert hierover best ook één en ander in het zorgdossier.

PRAKTIJK

NEVENSCHIKKENDE EN ONDERSCHIKKENDE VOEGWOORDEN OP MAAT VAN KINDEREN MET EEN TAALPROBLEEM

Mara Barberis

Dit artikel geeft informatie over een stageopdracht die werd gemaakt in het kader van een masterstage Logopedische en Audiologische Wetenschappen aan de KU Leuven. De stageopdracht bestaat uit therapiemateriaal dat zich richt op een belangrijk onderdeel van de morfosyntactische therapie, nl. samengestelde zinnen met nevenschikkende en onderschikkende voegwoorden. De oefeningen zijn opgebouwd volgens huidige evidentie uit de literatuur rond morfosyntactische therapie. Het materiaal werd ontwikkeld en uitgetest in de logopedische groepspraktijk 'Logopedie Annelieze Mertens' te Herent.

Achtergrond

De taalontwikkeling wordt vaak opgedeeld in vier fasen: de voortalige fase, de vroegtalige fase, de differentiatiefase en de voltooiingsfase. Tijdens de voltooiingsfase (5 - 10 à 12 jaar) bereikt de taalontwikkeling en communicatieve ontwikkeling een niveau dat op veel aspecten vergeleken kan worden met de vaardigheden van volwassenen. Wanneer we inzoomen op de zinsvorming in de voltooiingsfase, zien we dat kinderen steeds beter worden in het koppelen van hoofdzin aan bijzin en hier verschillende woordsoorten voor gebruiken. Dit gaat niet enkel over betrekkelijke voornaamwoorden, maar ook het aantal en de soorten voegwoorden van onderschikking nemen toe. Abstracte voegwoorden, zoals voegwoorden van voorwaarde of toegeving, zorgen daarentegen nog voor moeilijkheden tot de leeftijd van 10 jaar [Zink & Smessaert, 2010].

Binnen de primaire taalontwikkelingsproblemen kunnen we spreken van (1) een vertraagde spraak- en taalontwikkeling (VSTO), (2) een spraak- en taalontwikkelingsstoornis (STOS) en (3) ontwikkelingsdysfasie (OD). Bij VSTO komt de taalontwikkeling later op gang, wat resulteert in een achterstand op vlak van taal. Deze groep maakt vooruitgang indien ze extra gestimuleerd worden. Vandaar dat ze ook wel eens 'late bloomers' worden genoemd [Bishop, Price, Dale & Plomin, 2003]. Deze kinderen vertonen vaak een harmonisch taalprofiel, wat betekent dat alle taalcomponenten een gelijkaardige achterstand vertonen. Bij kinderen met STOS, een subgroep binnen de VSTO-groep, is het taalprobleem hardnekkiger en moeilijker te behandelen. Het taalprofiel is eerder disharmonisch met pieken en dalen: sommige componenten zijn meer en hardnekkiger gestoord dan andere [Zink & Breuls, 2018]. Het onderscheid tussen VSTO en STOS is niet altijd even duidelijk. Het onderscheid tussen OD en VSTO/STOS is echter wel duidelijk. OD is een primaire hardnekkige taalontwikkelingsstoornis waarbij de diagnose enkel gesteld

kan worden wanneer voldaan is aan de inclusie- en exclusiecriteria zoals beschreven in het Protocol Diagnostiek Ontwikkelingsdysfasie (PDOD). De inclusiecriteria houden in dat de taalontwikkelingsproblemen hardnekkig zijn op vlak van grootte van de taalachterstand en ernst van de stoorniskenmerken. Dit impliceert dat de diagnose niet gesteld kan worden bij een aanvangsonderzoek of vóór de leeftijd van vijf jaar. Volgens de exclusiecriteria worden de taalontwikkelingsproblemen niet beter verklaard door problemen uit andere ontwikkelingsdomeinen van het kind [Van De Walle, Herreman & Zink, 2018].

Bij kinderen met ontwikkelingsdysfasie is de kans dat ze bijkomend een autismespectrumstoornis (ASS), een coördinatieontwikkelingsstoornis (DCD), een aandachtsstoornis (ADD of ADHD) of dyslexie hebben groter dan wat je in de normale populatie zou verwachten [Zink & Breuls, 2018]. Bovendien toont het feit dat taal- en leerproblemen onderling samenhangen dat er nood is aan een multidimensionale interventie. Deze interventie moet rekening houden met de reeds gekende interrelaties en comorbiditeiten [Hay, Elias, Fielding-Barnsley, Homel & Freiberg, 2007].

Morfosyntactische therapie

Het meeste onderzoek naar morfosyntactische therapie bij kinderen met een taalontwikkelingsstoornis focust zich op jonge kinderen. In de laatste 20 jaar hebben echter steeds meer studies bewezen dat therapie voor oudere kinderen uit de lagere school ook effectief kan zijn [Zwitserlood, Wijnen, Van Weerdenburg, & Verhoeven, 2015]. Een studie van Ebbels & van der Lely rapporteert dat meta-syntactische therapie, bestaande uit een visueel codeersysteem met o.a. kleuren en vormen, het begrip en de productie van kinderen met ernstige persisterende STOS kan verbeteren door beroep te doen op hun visuele sterktes [Ebbels & van der Lely, 2001].

Algemene informatie

Het is van belang om samengestelde zinnen aan bod te laten komen tijdens de morfosyntactische therapie. Samengestelde zinnen drukken taal-denkrelaties uit, waarbij voegwoorden als middel dienen om gedachten aan elkaar te rijgen. Door deze complexe zinsconstructies aan te leren, kunnen kinderen hun gedachten en gevoelens beter formuleren (Zink & Breuls, 2018). Bovendien is het kunnen aanduiden van het voegwoord in een samengestelde zin een belangrijke deeltaak om teksten te begrijpen en samen te vatten.

Expliciete instructie is – in vergelijking met impliciete instructie – een meer geschikte methode om grammatica aan te leren aan kinderen met een taalprobleem. Het doel van expliciet leren is om kinderen bewust te maken van wat het onderliggende talige patroon is. Dit verhoogt de kans dat ze de structuren adequaat verwerven, behouden en generaliseren naar andere situaties buiten de therapie (Finestack, 2018).

Bovenstaande principes worden geïntegreerd in deze stageopdracht. De concrete opbouw van het materiaal wordt in wat volgt besproken en gelinkt aan evidentie uit de literatuur rond morfosyntactische therapie.

Opbouw

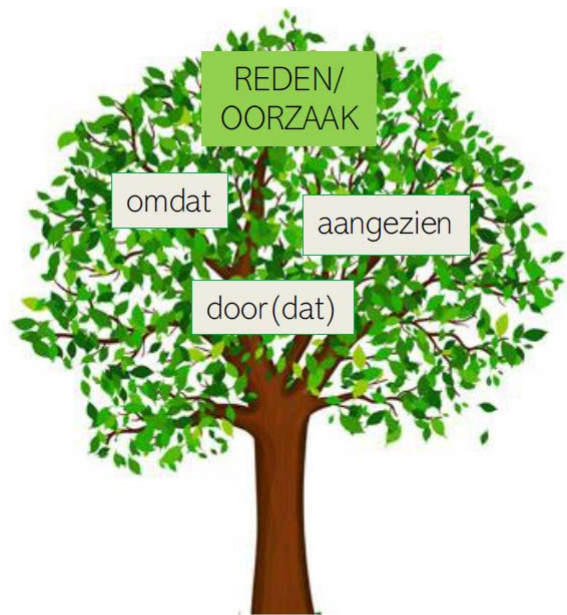
Het materiaal bestaat uit theorie, oefeningen en spelletjes. De theorie is als volgt opgebouwd:

- 1 Wat zijn enkelvoudige vs. samengestelde zinnen?
- 2 Wat zijn voegwoorden?
- 3 Wat zijn nevenschikkende voegwoorden?
- 4 Wat zijn onderschikkende voegwoorden?
- 5 Welke betekenis kunnen de nevenschikkende en onderschikkende voegwoorden hebben?

De selectie van nevenschikkende en onderschikkende voegwoorden werd bepaald aan de hand van het boek 'Algemene Nederlandse Spraakkunst' (De Rooij et al., 1997), het Genootschap Onze Taal (2011) en het boek 'Syntaxis van het Nederlands: een inleiding' (Smessaert & Van Belle, 2010).

De theoretische bladen werden uitgewerkt in het thema 'lente'. Zo heeft ieder betekenisveld binnen de onderschikkende voegwoorden (bijvoorbeeld reden) haar eigen boom waarbij de bijhorende voegwoorden (bijvoorbeeld omdat, aangezien...) tussen de bladeren weergegeven worden. Onder iedere boom staan ook een aantal voorbeeldzinnen met deze voegwoorden om de betekenis meer concreet te maken (Figuur 1).

Figuur 1. Visuele voorstelling van onderschikkende voegwoorden die een reden/oorzaak uitdrukken.

Hij gaat naar buiten omdat het mooi weer is.
Aangezien het mooi weer is, gaat hij naar buiten.
Doordat het mooi weer is, gaat hij naar buiten.
→ de reden voor het naar buiten gaan, is het mooie weer.

De oefeningen zijn uitgewerkt binnen één van volgende thema's: lente, Pasen en grappige dieren. De oefeningen zijn onderverdeeld in taalbegrip (TB 1-9) en taalproductie (TP 1-14). Iedere oefening is gekoppeld aan een doelstelling (Figuur 2). Er zijn oefeningen voorzien per betekenisveld van voegwoorden, maar het materiaal bevat ook enkele syntheseoefeningen waarbij verschillende betekenisvelden in één oefening aan bod komen. Iedere oefening wordt voorafgegaan door een instructieblad voor de therapeut met de beoogde doelstelling, een verwijzing naar bijhorende theoriebladen, het benodigd materiaal en mogelijke oplossingen.

Algemene informatie

Figuur 2. Overzicht oefeningen en doelstellingen.

TAALBEGRIIP	
Het onderscheid kunnen maken tussen enkelvoudige en samengestelde zinnen.	
TB 1: Is de zin enkelvoudig of samengesteld?	p. 20-21
Het voegwoord kunnen aanduiden binnen een samengestelde zin.	
TB 2: Waar zit het voegwoord?	p. 22-24
Het onderscheid kennen tussen nevenschikking en onderschikking.	
TB 3: Is de zin nevenschikkend of onderschikkend?	p. 25-27
Begrijpen wat de betekenis van nevenschikkende en onderschikkende voegwoorden is in zinsverband aan de hand van een afbeelding.	
TB 4: Welke zin past bij de afbeelding? (nevenschikking)	p. 28-33
TB 5: Welke zin past bij de afbeelding? (onderschikking)	p. 34-39
TB 6: Welke zin past bij de afbeelding? (gemengd)	p. 40-44
Begrijpen wat de betekenis van nevenschikkende en onderschikkende voegwoorden is in zinsverband.	
TB 7: Welk voegwoord past in de zin? (keuze uit 2 voegwoorden per zin)	p. 45-46
TB 8: Welk voegwoord past in de zin? (keuze uit 3 voegwoorden per zin)	p. 47-49
TB 9: Welk voegwoord past in het recept? (keuze uit reeks voegwoorden bovenaan)	p. 50-52
TAALPRODUCTIE	
Samengestelde zinnen vormen indien de zinsdelen gegeven zijn.	
TP 1: Samengestelde zinnen vormen met zinsdeelkaartjes	p. 53-61
Samengestelde zinnen vormen binnen verschillende betekenisvelden.	
TP 2: Beschrijf de prent (betekenisveld 'opsomming')	p. 62-63
TP 3: Vraag en antwoord (betekenisveld 'tegenstelling')	p. 64-65
TP 4: Zoek de 5 verschillen (betekenisveld 'oorzaak-gevolg')	p. 66-71
TP 5: Een dag in het leven van... (betekenisveld 'tijd')	p. 72-75
TP 6: Tips om het coronavirus te overleven (betekenisveld 'doel')	p. 76-77
TP 7: Voorwaarde hier, voorwaarde daar (betekenisveld 'voorwaarde')	p. 78-80
TP 8: Toegegeven... (betekenisveld 'toegeving')	p. 81-82
TP 9: Vul de vergelijking aan (betekenisveld 'vergelijking')	p. 83-84
TP 10: Een gevaarlijke lentewandeling (betekenisveld 'beperking' en 'omstandigheid')	p. 85-86
TP 11: Welke zin wordt afgebeeld? (betekenisveld 'verhouding')	p. 87-88
Samengestelde zinnen vormen over verschillende betekenisvelden heen.	
TP 12: Raad de zin!	p. 89-99
TP 13: Zinnen verbinden	p. 100-104
TP 14: Gooi en vertel!	p. 105-109

Het materiaal houdt rekening met de reeds gekende interrelaties tussen taal- en leerproblemen en de frequent aanwezige comorbiditeiten bij deze populatie. Zo is het materiaal ook werkbaar voor kinderen met o.a. comorbide dyslexie, AD(H)D en autisme. In de opbouw werd daarom aandacht besteed aan structureren, visualiseren en variëren.

Structureren en visualiseren

Alle opdrachten worden volgens een vaste structuur aangeboden (Figuur 3). De opdracht wordt geformuleerd in deeltaken. Er is een vakje voorzien om iedere deeltaak af te vinken, wat gestructureerd werken bevordert.

Figuur 3. Opdrachtenkader

Klaar? ✓	Opdracht	Wat vind je van deze oefening?
	1. Lees het verhaal.	
	2. Duid de voegwoorden aan.	
	3. Gaat het hier om een nevenschikking ( ) of onderschikking ( ) zin? Tekent het juiste symbool bij elke zin.	

Aangezien het belang van een visueel codeersysteem bij morfosyntactische therapie reeds aangetoond is in de

literatuur (Ebbels en van der Lely, 2001; Zwitserlood et al., 2015), wordt dit ook toegepast in deze stageopdracht. Er wordt zowel met kleuren als symbolen gewerkt. Onderwerpen worden aangeduid in het geel en werkwoorden in het groen. Aangezien nevenschikkende voegwoorden twee gelijkwaardige hoofdzinnen verbinden, wordt dit aangeduid door een brugje (Figuur 4). Onderschikkende voegwoorden daarentegen verbinden een hoofdzin en een bijzin en worden daarom aangeduid met een trapje, waarbij de hoofdzin bovenaan de trap staat (Figuur 5). Deze vaste structuur wordt consequent gebruikt bij alle theoriebladen en oefeningen.

Figuur 4. Visualisatie nevenschikkend voegwoord

Twee zinnen (of woorden) die even belangrijk zijn.

Hiervoor gebruiken we een brugje:

De brug verbindt twee gelijkwaardige zinnen.

Figuur 5. Visualisatie onderschikkend voegwoord

Een hoofdzin (= de belangrijkste zin) en een bijzin (= minder belangrijke zin).

Hiervoor gebruiken we een trapje:

Bovenaan het trapje staat de hoofdzin, onderaan het trapje staat de bijzin.

De verschillende betekenisvelden van voegwoorden zijn abstracte categorieën voor kinderen. Dit wordt concreter gemaakt door pictogrammen te gebruiken en voorbeeldzinnen toe te voegen (Figuur 6).

Algemene informatie

Figuur 6. Visualisatie van de opsommende betekenis van het nevenschikkend voegwoord 'en'.

Ook in het oefenmateriaal zelf ligt de klemtoon vooral op visuele vaardigheden. Een heel aantal opgaven zijn zo opgesteld dat beperkingen in literaire vaardigheden geen belemmering vormen om op samengestelde zinnen te oefenen. De oefening 'TP 3: Vraag & antwoord' (Figuur 7) heeft als doel om samengestelde zinnen te vormen die een tegenstelling uitdrukken (bijvoorbeeld 'Wil je voetballen of tv kijken?' 'Ik wil voetballen, maar het regent buiten.'). Deze oefening kan ook als rollenspel uitgevoerd worden.

Figuur 7. TP 3: Vraag & Antwoord

VRAAG		ANTWOORD	

Variëren

Het materiaal varieert in bladspiegeling en prenten (bijvoorbeeld grappige dieren, Figuur 8). Op die manier blijven kinderen geïnteresseerd en zien ze steeds iets nieuws. Er is ook variatie in lettertypes, maar er werd steeds gekozen voor een duidelijk leesbaar lettertype. Ook de oefenvormen variëren. Soms is er sprake van een klassieke invuloefening, in andere gevallen is de oefening meer speels. Zo wordt in TP 1 geoefend op nevenschikkende en onderschikkende zinnen samenstellen aan de hand van gegeven zinsdeelkaartjes (Figuur 9). Na het correct oplossen van vijf zinnen in eenzelfde kleur wordt de opdracht in de overeenkomstige kleur uitgevoerd. De oefening kan ook ingebed zijn in een meer fysieke activiteit. Een voorbeeld van dit laatste type oefening is 'TP 14: Gooi en vertel!'. Bij deze oefening worden onderschikkende en nevenschikkende voegwoorden geoefend in spontane taal. Deze oefening bestaat in twee versies. De therapeut bouwt een toren van bekers. Op de bekers van versie 1 kleeft een vraag en een opdracht, bijvoorbeeld 'Wat doe jij voor je gaat slapen? Gebruik het voegwoord voordat'. Op de bekers van versie 2 kleeft enkel een voegwoord. Het kind gooit met een balletje naar de bekers en beantwoordt de vragen (versie 1) of vormt een zin met de voegwoorden van de bekers (versie 2) die hij/zij heeft kunnen raken.

Figuur 8. TB 6 in thema 'grappige dieren'

Klaar? ✓	Opdracht	Wat vind je van deze oefening?
	1. Lees de 2 zinnen.	
	2. 1 zin is fout. Doorstreep de zin die fout is in het rood .	

Het regent niet, maar de eekhoorn doet toch zijn paraplu open.

Het regent niet, dus doet de eekhoorn zijn paraplu open.

De hond doet zijn pak aan nadat hij gaat solliciteren.

De hond doet zijn pak aan omdat hij gaat solliciteren.

Het varkentje haalt cola, maar hij heeft dorst.

Het varkentje haalt cola, want hij heeft dorst.

Algemene informatie

Figuur 9. TP 1: Samengestelde zinnen vormen met gegeven zinsdelen

Zinnen:

Mijn zusjes gaan naar buiten omdat het mooi weer is

Ik loop naar de tuin om mijn voetbal te zoeken

Mama bakt een taart want morgen ben ik jarig

Terwijl ze puzzelde ging de deurbel

Ik wilde pannenkoeken bakken maar de eieren waren op

Opdracht:

Vertel één waarheid en één leugen.
De logopedist moet raden wat jouw leugen is.

Brugjes/trapjes (kan je hergebruiken voor de rest van de oefening):

Toepassing in de klinische praktijk

Het materiaal van deze stageopdracht werd via telelogopedie succesvol uitgetest bij drie kinderen (7-12 jaar) die in behandeling zijn omwille van taalproblemen. Bij één van deze kinderen is de diagnose ontwikkelingsdysfasie reeds gesteld, bij de twee andere kinderen is er sprake van een VSTO/STOS. Eén van hen heeft eveneens autisme. Het merendeel van de oefeningen is bruikbaar vanaf de derde graad van het lager onderwijs, maar het materiaal bevat ook een aantal oefeningen die reeds bij jongere kinderen ingezet kunnen worden. Zo kan met kinderen vanaf het tweede leerjaar reeds geoefend worden op samengestelde zinnen a.d.h.v. pictozinnen (Figuur 10).

Figuur 10. TP 1: Raad de zin!

Klaar? ✓	Opdracht	Wat vind je van deze oefening?
	1. Bekijk de pictogrammen. Kan jij de zin raden?	
	2. Schrijf de zin onder de pictogrammen. Er zit telkens een voegwoord in de zin, aangeduid met dit pictogram:	

Het materiaal is bovendien multi-inzetbaar in de logopedische therapie. De oefeningen kunnen niet enkel gebruikt worden om onderschikking en nevenschikking in te oefenen, maar kunnen ook uitgebreid worden naar zinsontleding in het algemeen. De teksten (TB 2-3) kunnen eveneens gebruikt worden om te oefenen op begrijpend lezen. De receptenoefening (TB 9) ten slotte kan ingezet worden om de imperatief te leren herkennen.

Besluit

Deze stageopdracht bevat therapiemateriaal dat zich richt op een belangrijk aspect binnen de morfosyntactische therapie, nl. samengestelde zinnen met nevenschikkende en onderschikkende voegwoorden. Het materiaal is uitgewerkt op basis van beschikbare evidentie uit de literatuur betreffende (morfosyntactische) therapie bij kinderen met een taalprobleem. Het materiaal is gestructureerd opgesteld, steunt op visuele vaardigheden en varieert in oefenvorm en -materiaal waardoor het interessant blijft voor kinderen. De oefeningen zijn multi-inzetbaar en kunnen bijvoorbeeld ook gebruikt worden om te oefenen op begrijpend lezen, zinsontleding of het herkennen van de werkwoordsvormen.

Algemene informatie

Referenties

Bishop, D. V. M., Price, T. S., Dale, P. S., & Plomin, R. (2003). Outcomes of early language delay: II.

Etiology of transient and persistent language difficulties. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 46(3), 561–575. [https://doi.org/10.1044/1092-4388\(2003/045\)](https://doi.org/10.1044/1092-4388(2003/045))

De Rooij, J, Geerts, Guido, Haeseryn, Walter, Romijn, K, Van Den Toorn, M.C, Geerts, G, & Haeseryn, W. (1997). *Algemene Nederlandse spraakkunst* (Tweede geheel herziene druk ed.). Groningen: Nijhoff.

Ebbels, S., & van der Lely, H. (2001). Meta-Syntactic Therapy Using Visual Coding For Children With Severe Persistent SLI. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 36(S1), 345–350.

Finestack, L. H. (2018). Evaluation of an explicit intervention to teach novel grammatical forms to children with developmental language disorder. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 61(8), 2062–2075. https://doi.org/10.1044/2018_JSLHR-L-17-0339

Hay, I., Elias, G., Fielding-Barnsley, R., Homel, R., & Freiberg, K. (2007). Language Delays, Reading

Delays and Learning Difficulties: Interactive Elements Requiring Multidimensional Programming. *Journal of Learning Disabilities*, 40(5), 400–409. <https://doi.org/10.4324/9780203823767>

Genootschap Onze Taal. (2011). *Voegwoorden*. Opgeroepen op februari 8, 2020, van Onze Taal: <https://onzetaal.nl/taaladvies/voegwoord>

Smessaert, Hans, & Van Belle, William. (2010). *Syntaxis van het Nederlands: Een inleiding*. Leuven: Acco.

Van De Walle, Begga, Herreman, Ingrid, & Zink, Inge. (2018). *Algemene Informatie: Protocol Diagnostiek Ontwikkelingsdysfasie (PDOD)*. Logopedie, 33-56.

Zink, Inge, & Breuls, Mieke. (2018). *Ontwikkelingsdysfasie: Een stoornis die meer aandacht dan namen verdient* (Vierde, licht gewijzigde druk ed.). Antwerpen: Garant.

Zink, Inge, & Smessaert, Hans. (2010). *Taalontwikkeling stap voor stap*. Herentals: Vlaamse Vereniging voor Logopedisten, 99-108.

Zwitsersloot, R., Wijnen, F., Van Weerdenburg, M., & Verhoeven, L. (2015). "MetaTaal": Enhancing complex syntax in children with specific language impairment-a metalinguistic and multimodal approach. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 50(3), 273–297. <https://doi.org/10.1111/1460-6984.12131>

Correspondentieadres

marabarberis@hotmail.com

CIOOS v.z.w.

Klinische en wetenschappelijk expertise op gebied van stotteren en stottertherapie

- **Opleiding Specialisatie Stotteren**
- **Expertisevorming voor afgestudeerden**
- **Provinciale overlegkringen**

Opleiding 2020-21: inschrijven vanaf 1 maart

Bezoek www.cioos.be

Centrum voor Informatie, Opleiding en Onderzoek over Stotteren v.z.w.

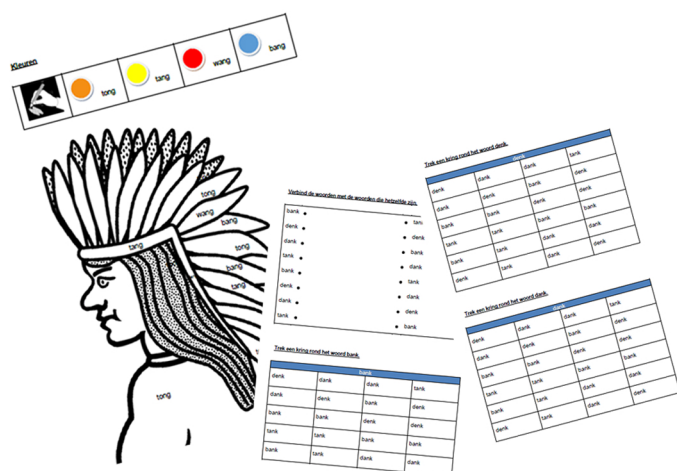
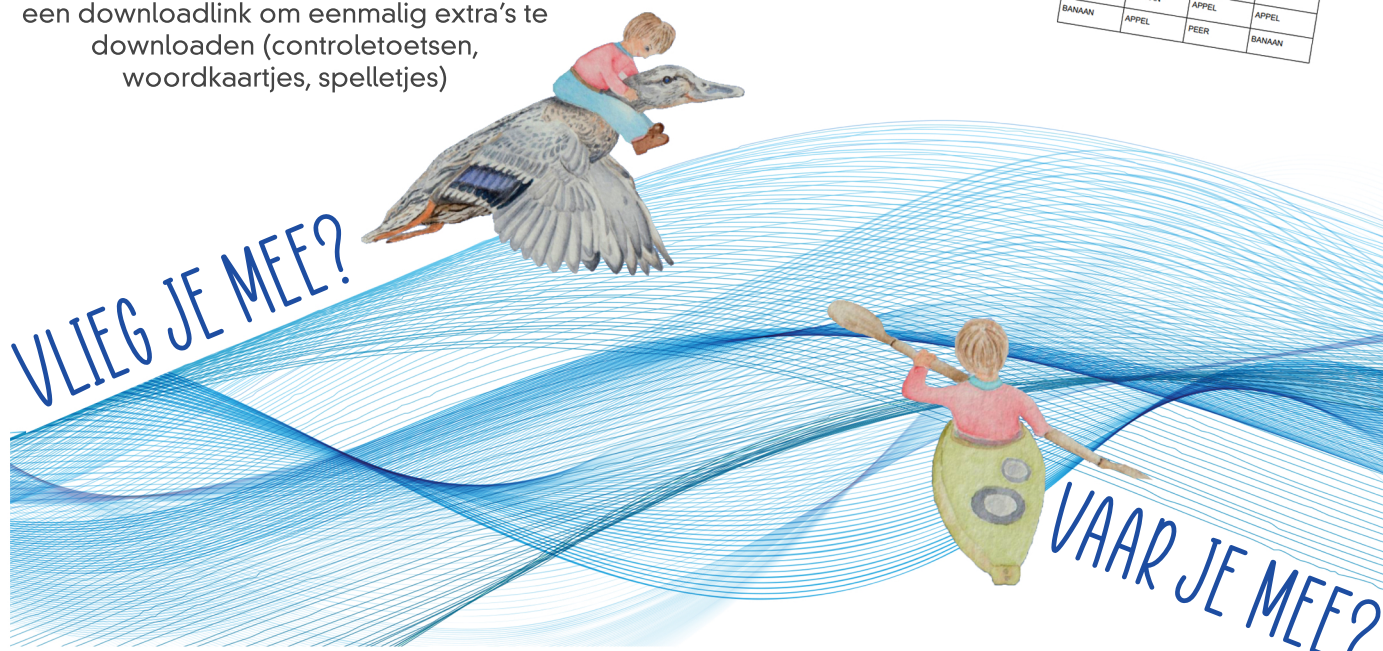
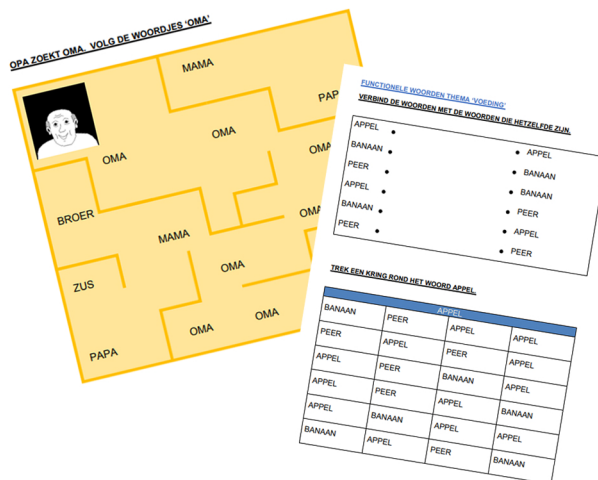

LEZEN MET BEELDEN

HILDE VLYMINCKX

OEFENPROGRAMMA VOOR HET INPRENTEN VAN FUNCTIONELE GLOBAALWOORDEN VOOR KINDEREN EN JONGEREN DIE NIET TOT LEZEN KOMEN

Het pakket bestaat 240 pagina's en bevat een schat aan oefeningen: een deel voor het inprenten van functionele globaalwoorden en een deel met functionele picto-vraagzinnen. Daarenboven krijg je een downloadlink om eenmalig extra's te downloaden (controletoeetsen, woordkaartjes, spelletjes)

OEFENPROGRAMMA VOOR HET TECHNISCH, BEGRIPPEND EN FUNCTIONEEL LEZEN VOOR KINDEREN EN JONGEREN DIE MOEILIK TOT LEZEN KOMEN

In deze stevige ringmap vinden jullie maar liefst 950 pagina's met oefeningen. Daarenboven ontvang je een downloadlink met extra's (controletoeetsen, spelsuggesties, woordkaartjes,...).

NEEM EEN KIJKJE IN ONZE WEBSHOP VOOR MEER VOORBEELDPAGINA'S EN BESTELINFORMATIE.

VOOR U GELEZEN

SPRAAKTHERAPIE BIJ PALATOSCHISIS

Alighieri, C., Bettens, K., Bruneel, L., D'haeseleer, E., Van Gaever, E., & Van Lierde, K. (2020). Effectiveness of speech intervention in patients with a cleft palate: comparison of motor-phonetic versus linguistic-phonological speech approaches. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 63, 3909-3933.

Besproken door

Youri Maryn, PhD

European Institute for ORL-HNS

Dienst voor Neus-, Keel- en Oorzakten & Hoofd- en Halschirurgie

GZA Sint-Augustinus

Wilrijk, Antwerpen

De spraak bij kinderen met palatoschisis wordt enerzijds gekenmerkt door passieve/obligatoire fouten zoals hypernasaliteit en nasale emissie. Deze fouten zijn een rechtstreeks gevolg van het palatale/velofaryngale defect. Anderzijds wordt deze spraak gekenmerkt door actieve/compensatoire fouten waarbij de plaats van articulatie wordt aangepast (meestal geposterioriseerd) om de structurele afwijking te compenseren. Typische actieve articulatiefouten zijn bijvoorbeeld faryngale fricatief en glottale plosief. De behandeling van de passieve fouten vergt hoofdzakelijk een correctie van het structurele defect, terwijl de behandeling van de actieve fouten spraaktherapie vereist teneinde de verkeerde articulatieplaats en/of -wijze te corrigeren en tot normale spraak te komen.

Door de jaren heen zijn er in de spraaktherapie van de actieve articulatiefouten bij kinderen met palatoschisis de volgende twee methodes aangewend: motorisch-fonetische interventie (MFI), en linguïstisch-fonologische interventie (LFI). Welke methode de beste resultaten geeft, was tot kortelings geleden nog nooit onderzocht met een wetenschappelijke robuuste methode. Recent onderzoek uitgevoerd aan de Universiteit van Gent door Alighieri et al. (2020) brengt hier echter opheldering. Deze onderzoekers hebben namelijk de effecten van MFI en LFI vergeleken bij kinderen met palatoschisis door gebruik te maken van gerandomiseerde groepen en zelfs controle door middel van sham-methodes. In de korte samenvatting van het artikel valt alvast het volgende te lezen: zowel MFI als LFI hebben een gunstige invloed op de spraak bij kinderen met palatoschisis, maar LFI bleek het meest efficiënt. Bovendien verbeterden beide methodes de gezondheidsgerelateerde

levenskwaliteit. Daarnaast leert het artikel ons ook dat kinderen met LFI bijna dubbel zoveel thuis oefenen dan kinderen met MFI, en dat LFI/MFI de spraakverstaanbaarheid en -aanvaardbaarheid respectievelijk wel/niet significant verbeteren. Echter, er zijn m.i. belangrijke logopedische redenen om het hierbij niet te laten en dit artikel volledig te lezen.

- 1 In dit artikel vindt men een verhelderende uitleg over de geschiedenis van de behandeling van de spraakstoornissen bij kinderen met schisis, en vooral over de evolutie van overwegend fonetische naar overwegend fonologische technieken. Men vindt hier dus onderbouwing bij **waarom** verschillende technieken werden aangewend.
- 2 Het studieprotocol en de gebruikte behandelingstechnieken (inclusief hoe sham werd aangeboden) werden gedetailleerd en per behandelingssessie beschreven (vooral in Tabel 2). Men vindt hier bijgevolg uitleg over **hoe** de technieken werden aangewend in dit onderzoek.
- 3 Niet alleen de **effecten** van deze technieken op de fouten in de spraak werden bestudeerd, maar ook hun invloed op de algemene spraakverstaanbaarheid en zelfs de gezondheidsgerelateerde levenskwaliteit werd in rekening genomen.

Dit onderzoek is een waar voorbeeld van hoe wetenschap te bedrijven in logopedie: door verder te bouwen op wat reeds onderzocht werd en geweten is, door relevant te zijn voor alle betrokken klinici, door zoveel mogelijk variabelen te controleren teneinde de onderzoeksvraag met redelijke zekerheid te kunnen beantwoorden, en door geschikte en gevalideerde meetmethodes in te schakelen.

We hebben bijgevolg allemaal te leren uit dit artikel. Deze onderzoeksgroep is al langer wetenschappelijk actief in de fenomenologie, diagnostiek en behandeling van cheilognatopalatoschisis. Met dit artikel legt ze m.i. alvast de criteria vast waarop toekomstig onderzoek in dit domein dient te verlopen.

KATHY HOUDT VAN KLARE TAAL

Kathy, 29 jaar, logopedist

Wil jij je zaak ook gezond laten groeien?

SBB ondersteunt ondernemers en vrijberoepsbeoefenaars als een **echte coach**. Of je nu start met je eigen zaak, deel uitmaakt van een groepspraktijk of een familiebedrijf runt, onze specialisten begeleiden je in elke fase van je ondernemersverhaal. Ons persoonlijk advies - **op maat van elke klant** - in combinatie met onze **performante digitale tools** garanderen een resultaatgerichte aanpak. Zo bouwen we samen aan jouw succes.

Je vindt een kantoor in je buurt op **sbb.be**.

TRACHEOSTOMA APP

www.tracheostoma.nl/nl/home

Android, iOS

Prijs: gratis

Bespreking: Sandy Wynants

Pre- en postoperatieve begeleiding voor gelaryngectomeerden en hun omgeving is een belangrijk onderdeel van de (logopedische) therapie. Elke cliënt ontvangt in dit verband een duidelijke brochure van de behandelende logopedist/arts. Voor familie, kennissen en verzorgenden is goede informatie belangrijk. Hiervoor kan ook een digitaal medium ingeschakeld worden: de patiëntenvereniging hoofd en hals (PVHH) heeft in samenwerking met artsen een gratis app ontwikkeld waarmee cliënten met een halsstoma hun omgeving kunnen informeren over de manier van beademen, hoe het stoma verzorgd moet worden, de laryngectomie en de gevolgen voor ademhaling en spreken.

Binnen het onderdeel 'Spoedeisende hulp' komt ten eerste 'Beademen via halsstoma' aan bod. Hierin wordt enerzijds uitgelegd waarom mond-op-mondbeademing zinloos is en anderzijds wordt via stapsgewijze instructie de mond-op-halsbeademing uitgelegd. Ten tweede worden de mogelijkheden voor zuurstoftoediening getoond met aandacht voor de indroging van slijm in de luchtpijp t.g.v. zuurstoftoediening. Dit ganse onderdeel wordt ook geïllustreerd in een kort videofragment. Verder wordt er een korte uitleg gegeven over de maatregelen bij hyperventilatie en een stembandoze drenkeling, alsook het vermijden van een steunkraag.

Om de veranderende ademhalingsweg na een laryngectomie te begrijpen zijn twee filmpjes met uitleg beschikbaar: de normale ademhalingsweg via de neus en de ademhalingsweg via het tracheostoma. De drie alternatieve spreektechnieken ten gevolge van de laryngectomie worden zuiver uitgelegd. Een bijkomende video had hier wenselijk geweest.

Het onderdeel 'Tracheostomazorg' wordt ruim beschreven. Elke zorgverlener kan zo rustig nalezen hoe een tracheostomapleister best wordt aangebracht, hoe de huid rond de tracheostoma best verzorgd wordt, wat de functie is van de filter en de button en het bestaan van een douchebeschermer en beschermingsjaaltje. Ook de nieuwe manier van hoesten wordt onder de aandacht gebracht.

Ten slotte wordt er nog heel wat informatie gegeven over de stemprothese. Ze tonen de stemprothese en beschrijven de plaatsing. Het reinigen van de stemprothese krijgt voldoende aandacht, net als het probleem van lekkage. Het handenvrij spreken met de stemprothese heeft hier zijn plaats gekregen en niet bij de communicatievormen.

De uitleg is telkens bondig en duidelijk. Perfect voor familieleden, ambulante zorgverleners die minder bekend zijn met de problematiek, familiehelp, ... De app is naast het Nederlands ook beschikbaar in het Engels en het Spaans.

EMOKI

aan de slag rond complexe emoties

PERFECTIONISME

Uit onderzoek blijkt dat het streven naar perfectionisme gedurende de laatste decennia sterk gestegen is, bij volwassenen maar ook bij kinderen. Soms kan perfectionisme positieve gevolgen hebben. Het kan je motiveren en ervoor zorgen dat je beter presteert. Toch kan perfectionisme je ook belemmeren, zorgen dat je iets niet meer wil proberen, zorgen voor angsten, woedebuien, ruzie een laag zelfbeeld,...

Met Emoki biedt de VVL aantrekkelijk materiaal om met jonge kinderen aan de slag te gaan rond complexe emoties. Na Emoki-Geduld werkten we nu ook Emoki-Perfectionisme uit. Ga met kinderen aan de slag om te leren over foutjes maken, leer hen over niet-helpende gedachten en train probleemoplossend denken.

DOELGROEPEN

Kinderen die **STOTTEREN**.

Kinderen die **FAALANGSTIG** en/of **HOOGBEGAAFD** zijn.

Kinderen met een **TAALONTWIKKELINGSSTOORNIS** en/of een stoornis in de **SOCIAAL-EMOTIONELE ONTWIKKELING**.

Iedereen die rond perfectionisme wil werken met kinderen.

EMOKI PERFECTIONISME BEVAT

8 GROTE VERTELPATEN op A3-formaat die herkenbare situaties weergeven waarin telkens een kind perfectionistisch is.

8 KEINE VERTELPATEN die uitsnedes zijn uit de grote vertelplaten (met vertelsuggesties). Het perfectionistische kindje staat hier centraal.

18 POPPETJES waarmee je de verhalen kan naspelen in het verteltheater of op de speelmat.

6 STECKERVELLEN die je kunt gebruiken als beloning en/of om de transfer te maken naar de thuissituatie.

GEKLEURDE HOUTEN STOKJES om de poppetjes op te bevestigen.

Bij aankoop krijg je via mail een **DOWNLOADLINK** naar deze en nog veel meer materialen!

STEFANIE EYSELINCKX
MARJAN MEGENS
VICKY LOMMATZSCH

VERKRIJGBAAR
IN DE VVL-WEBSHOP!

OP MAAT VAN
KAMISHIBAI EN
DOBBELSTEEN MET
IN SCHUIFHoesjes

Vlaamse Vereniging voor

Logopedisten

wettelijk erkende beroepsvereniging

SUUS EN LUKK DOEN ALSOF

Uitgeverij Ideologo

Prijs: 37,95 euro

Bespreking: Stefanie Eysselinckx

Dit spel van Suus en Luuk bevat 40 kaarten met diverse vrolijke personages. Zowel Suus als Luuk gaan hier verkleed door het leven en doen alsof ze een kok, een brandweerman, een dief, een juf, een tandarts... zijn. Op de achterzijde staan verschillende suggesties om met de kaarten aan de slag te gaan. Het doel van al het materiaal is het stimuleren van de taal a.d.h.v. een gesprek en/of rollenspel. Op deze wijze worden zowel sociale vaardigheden, conversatievaardigheden, verhaalopbouw, probleemoplossend denken en taalgebruik als taaldenken gestimuleerd.

EMT & KLEPEL-R

EMT: B.Th. Brus & M.J.M. Voeten

Klepel-R: K.P. van den Bos, B.J.A. de Groot, J.R. de Vries

Uitgeverij Pearson

Prijs: Combinatievoordeel 199,95 euro

Bespreking: Lieve Mutton

We lichten hieronder nog enkele suggesties toe:

- Vertellen wat hij/zij doet/kan om o.a. de zinsbouw, het taaldenken te stimuleren. De kaarten lenen zich bovendien uitstekend om woordenschat aan te brengen, persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden hij/zij of hem/haar aan te brengen of in te oefenen.
- Rollenspel. Trek om beurt een kaart en beeld het personage of beroep uit. De andere moet raden. Ook hier kan gewerkt worden aan expressieve taal, eventueel vanuit de ik-vorm. Ik heb/draag een...
- de (witte) startkaarten bevatten algemene vraag-suggesties, een woordweb en mogelijkheid tot ketting-associatie. Tip: gebruik deze variant tijdens een sessie creatief schrijven of koppel de spellingsregels aan deze vertelkaarten.

Verder bevat het pakket nog 2 dobbelstenen en sticker-vellen met de 40 personages op afgebeeld. Heel leuk als beloning achteraf!

De verschillende werkvormen kunnen zeker gebruikt worden bij jonge kinderen, maar evengoed bij kinderen uit de lagere school. Een echte aanrader in de materiaalkast van elke logopedist.

De EMT en Klepel-R zijn zeker geen ongekende namen in ons beroepsveld. De meeste collega's gebruiken deze leestesten al jaren om enkele onderdelen van de technische leesvaardigheid snel, maar efficiënt na te gaan, nl. het herkennen en het decoderen. De combinatie van de twee testen geeft onmiddellijk enkele aanwijzingen voor classificatie of behandeling van leesproblemen.

De EMT of Een-Minuu-Test meet de technische leesvaardigheid van niet-samenhangende bestaande woorden. Er zijn twee standaardlijsten (vorm A en B) met op elke kaart 116 losse, onder elkaar geplaatste woorden. De lezers kunnen dus geen gebruik maken van contextinformatie en worden zuiver op de woordherkenning beoordeeld.

De Klepel is een test met standaardlijsten van pseudo-woorden en is dus een decodeertest. De lezer kan geen

Algemene informatie

gebruik maken van de herkenning van woordbeelden en moet de grafemen dus afzonderlijk gaan decoderen en samenvoegen tot een woord. In 2019 is een herziene handleiding van de Klepel gepubliceerd, nl. de Klepel-R (Klepel-Revised). In de herziene handleiding staan een aantal wijzigingen, nl. een nieuwe normering, uitbreiding van de normen (t.e.m. 14 jaar ten volle), een mogelijkheid tot een verkorte afname, een gecombineerde score voor EMT en Klepel, downloadbare audiobestanden voor de scoring en kleine wijzigingen van de instructies (bijwijzen, voorzeggen en verder gaan).

De EMT en Klepel zijn testen die niet mogen ontbreken in de kast van een logopedist. Ze geven op een zeer korte tijd enorm veel informatie over het leesproces van een persoon. Ook kan onmiddellijk de link gelegd worden naar de aanpak

van het probleem in therapie. De handleiding biedt handige aanwijzingen voor de behandeling van het leesprobleem bij uiteenlopende leesprofielen (op basis van de scores EMT en Klepel). Dit kan voor een logopedist die nog wat onzeker is in aanpak van leesproblemen een houvast bieden.

Het is belangrijk te onthouden dat er voor een waardevolle en correcte diagnostiek en opstart van behandeling, naast deze testen op woordniveau, nog andere aspecten en niveaus van het leesproces in kaart dienen gebracht worden.

De nieuwe normering (Klepel-R, 2019) is momenteel nog niet opgenomen op de limitatieve lijst van het RIZIV. Het RIZIV vermeldt enkel de normen van 1994/1999 en men kan nog geen indicatie geven wanneer de nieuwe normen eventueel zouden opgenomen worden in de lijst.

SAMEN LEVEN (LOGISCHE REEKSEN)

Uitgeverij Schubi (verdelers De Rolf Groep)

Prijs: 28,59 euro

Bespreking: Cindy Guns

De logische reeksen van "Samen Leven" bevatten 12 reeksen/verhalen van telkens 5 à 7 prenten. In totaal zijn er 74 kaarten. Ze zijn bedoeld voor de kleuterschool, voor kinderen die Nederlands als 2de taal leren, om andere talen te leren, voor taalstimulatie of voor therapie.

Doel van de reeks is een weg bieden naar emotionele en sociale competentie door op een humoristische manier sociaal gedrag aan te leren en te leren om rekening te houden met anderen. Hierdoor kan mondeling formuleren, woordenschat en redeneren gestimuleerd worden.

Om uit te lokken dat de kinderen een nieuwe ontwikkeling in het verhaal bedenken of een einde verzinnen, bevat elk verhaal een gedachtenkaart. Op deze kaart wordt 1 mogelijk verloop/einde van het verhaal voorgesteld. Het gaat om een gedachte (gevoel, gedrag, hoop of vrees) van 1 van de kinderen uit het verhaal. In de meeste verhalen bouwt de rest van het verhaal hier ook op verder, enkel bij de reeks "baby" loopt het anders af. De gedachtenkaart is

een leuk idee om nadenken en taal te stimuleren. Alleen wel jammer dat er maar 1 mogelijkheid geboden wordt. Meerdere mogelijke oplossingen hadden misschien nog meer doen nadenken en meer kansen tot praten geboden.

De eerste reeks is een voorstelling van al de kinderen uit de verhalen (13 kinderen op 6 kaarten) waarbij namen en karakters verzonnen kunnen worden.

Daarna volgen 11 verhalen: o.a. de roze jurk (over aankleden en bedenken dat het te warm is), de teddybeer (over speelgoed afpakken en samen spelen), in de kelder (over angst voor een spook), de ruit (over met de bal spelen en een ruit breken), ...

In de handleiding wordt elk verhaal kort beschreven, wat soms wel makkelijk is als een verhaal niet helemaal duidelijk is.

Elke reeks is genummerd en per prent is ook de volgorde aangegeven (bijvoorbeeld 2.3 is de derde kaart van reeks 2). Dit is op zich wel handig, maar je moet er dan wel voor zorgen dat de kinderen niet spieken als je hen de prenten zelf in volgorde wil laten leggen.

Sommige verhalen tonen toch wat risicovolle situaties bijvoorbeeld een kind dat op een wiebelende stoel klimt om een appel te plukken of een kind dat een papieren zak over het hoofd trekt. Bij deze laatste staat wel een waarschuwing in de handleiding. Het is natuurlijk wel een kans om met kinderen te bespreken dat ze dit beter niet doen.

Algemene informatie

De tekeningen zijn duidelijk en net als de verhalen eenvoudig. Hierdoor zijn ze inderdaad vooral geschikt voor kleuters en minder voor oudere kinderen, ook al is hun

taalniveau laag. Voor de jonge leeftijdsgroep zijn de verhalen heel herkenbaar.

POP FOR ADDITION AND SUBTRACTION

Uitgeverij De Spielbode

Prijs: 11,50 euro

Bespreking: Sandy Wynants

Een zoveelste spelletje om de optellingen en aftrekkingen tot tien in te oefenen, maar zeker een leuke (en goedkope) om in je spellenkast te hebben. Het spel bevat een spinner en gekleurde kartonnen kauwgomballen die een optelling/aftrekking tot en met tien bevatten. Voor het basisspel

draaien de spelers om beurten aan het radje, nemen het overeenkomstige aantal kauwgomballen uit de 'kauwgomballenautomaat' en proberen de oefening op te lossen. Wanneer je 'POP' uit de doos haalt, moet je alle reeds verzamelde kauwgomballen terug in de doos steken. Wie op het einde de meeste kauwgomballen heeft verzameld, is de winnaar van het spel.

Naast het basisspel geven de makers nog andere spelsuggesties: om ter snelste tien kauwgomballen verzamelen, binnen een afgesproken tijdsspanne zoveel mogelijk oefeningen correct oplossen en zelf nog andere optellingen/aftrekkingen noteren die dezelfde uitkomst hebben als de getrokken kauwgombal.

Het voordeel van dit spel is dat je als begeleider de oefeningen vrij kan selecteren uit de 90 kauwgombalkaarten waardoor je voor elk kind op niveau kan trainen. Je kan het spel ook zo kort/lang maken als je wenst door het aantal opdrachtkaarten, de speelduur of het aantal verzamelde opdrachtkaarten op voorhand vast te leggen. Dit geeft veel vrijheid, zonder dat je het leuke spelelement verliest. De kinderen die het spel speelden, ook zij die moeilijk tot automatiseren komen, vonden het allemaal leuk, verrassend en spannend.

DE SPRAAKWATERVAL 10+

Uitgeverij EFD i.s.m. Schoolsupport

ISBN: 9789490448141

Prijs: 37,50 euro

Bespreking: Lieve Mutton

De Spraakwaterval 10+ is een kopieermap met kant-en-klaar materiaal voor het oefenen van de spreekvaardigheid. Deze map bevat 50 uitgewerkte opdrachten, waarbij ook het gebruik van digitale middelen wordt gestimuleerd. De opdrachten zijn ge-

rangschikt per thema (bijvoorbeeld voorspellen, roddelen, journalist, speechen, TV, ed.). Bij elke opdracht wordt duidelijk aangegeven met hoeveel personen deze kan worden uitgevoerd, of voorbereiding nodig is, of de opdracht kort of lang duurt, en of ze realiteit of fantasie aanspreekt.

De Spraakwaterval 10+ is onderdeel van een 3-delige serie mappen met spreekopdrachten. Momenteel bestaan Spraakwaterval 6+, 8+ en 10+. Spraakwaterval 10+ is ontwikkeld voor jongeren vanaf 10 jaar. Het materiaal is ook bruikbaar voor de eerste graad secundair onderwijs en voor het volwassenonderwijs bij lessen Nederlands voor anderstaligen (NT2). De opdrachten zijn hoofdzakelijk ontwikkeld voor gebruik in scholen en sluiten aan bij de leerplannen Nederlands 1ste graad SO (spreektaken, meningen, vragen stellen, spreektechniek, taalgebruik, ed.).

Binnen een logopedische setting zijn de mappen o.a. bruikbaar als onderdeel van therapie bij stotterproblemen, bij taaltherapie of voor articulatie. De mappen kunnen ook dienen als inspiratie voor schrijfp opdrachten. Als leerkracht of logopedist is het soms moeilijk om weer een nieuwe creatieve spreekopdracht te bedenken. De mappen bieden in dat geval een rijk aanbod aan ideeën voor spreekopdrachten en hoeven zeker niet letterlijk gevolgd te worden.

De kopieermap is voor het eerst uitgegeven in 2010, waardoor een aantal opdrachten niet meer zo actueel zijn (bij-

voorbeeld 'Maak zelf een aflevering van het populaire programma S.O.S. Piet'). Ook de digitale wereld is intussen verder geëvolueerd en is enorm uitgebreid. Er wordt in de map bijvoorbeeld voortdurend met het medium 'Youtube' gewerkt, maar momenteel bestaan er een heel aantal andere apps die veel meer mogelijkheden bieden en de jongeren nog veel meer prikkelen. Daarnaast zijn de kopieerbladen visueel wat gedateerd en daardoor minder aantrekkelijk voor de moderne tiener. Beter is dan om de opdracht mondeling toe te lichten en dus geen kopie uit de map gebruiken.

AAP-ZEE-KOE. KINDEREN MET AUTISME LEREN LEZEN

Hilde Cornelis & Ilse van Beversluys
Uitgeverij Autisme Centraal/EPO
Prijs: 25 euro

Bespreking: Cindy Guns

“Aap-zee-koe” is een aan autisme aangepaste leesmethode. Be-doeling is om de leeromgeving te optimaliseren om zo kinderen met autisme meer kansen te bieden om een groter leesbe-grip te verwerven. Deze methode past binnen de Autisme Centraal Methodiek (Vanroy, Acco,

2018). Het programma is bedoeld voor kinderen met autisme waarbij het lezen heel moeizaam verloopt.

In het eerste hoofdstuk wordt uitgelegd waarom kinderen met autisme een aangepaste leesprogramma nodig hebben en hoe dit aangepakt wordt. Zo moet o.a. rekening gehouden worden met het communicatieve aspect van lezen (niet alleen technisch lezen) en wordt gebruik gemaakt van een recht lettertype en een kleurcode om structuur aan te duiden. Er wordt ook voldoende materiaal voorzien om herhaling mogelijk te maken (transer). Heel belangrijk is het accent op functionaliteit en dus wordt er steeds een koppeling met begrijpend lezen gemaakt. Eerst worden de basiswoorden aap, zee en koe aangeleerd

(zelfstandige naamwoorden, klankzuiver). Daarna worden deze uitgebreid tot bijvoorbeeld zeep, koek. Er wordt ook onmiddellijk met leren schrijven gestart (via het schrijfprogramma aap-zee-koe). Ook aan transer wordt veel aandacht besteed en hiervoor worden suggesties gegeven. De werkbladen zijn downloadbaar.

In hoofdstuk 2 wordt de inhoud en methodiek uitgebreider beschreven:

- Aanbreng: basiswoorden, gebruikte kleurcode; in individuele sessies, ...
- Individualiseren: bijvoorbeeld gebruik van klankgebaren, rekening houden met angsten en preoccupaties, ...
- Leesvoorwaarden
- Doelgroep

Hoofdstuk 3 bevat de uitgebreide handleiding:

- Technisch lezen in 5 stappen, met telkens de uitleg hoe je dit kan doen
  - Aanbrengen van basiswoorden
  - Analyseren en benoemen van de letters van de basiswoorden
  - Met gekende letters nieuwe woorden maken
  - Aanbrengen van de nieuwe letter
  - Verdere oefengang

Daarna wordt verteld hoe de link naar schrijven gemaakt kan worden. Ook hiervoor zijn een aantal werkbladen beschikbaar. En wordt het belang van gevarieerde en aangepaste oefeningen aangehaald. Vervolgens worden nog enkele werkbladen beschreven rond specifieke elementen (clusters, x, y, c, q, meerlettergrepige en samengestelde woorden).

Algemene informatie

- Begrijpend lezen
  - Belang van communicatieverruiming
  - Reeds van het begin ingeoeffend, maar wordt later ook systematisch getraind
  - Aangepast aan de noden van het kind, bijvoorbeeld pictogrammen, splitsen in lettergrepen
  - Voorbeelden van oefeningen: aanvulzinnen, goed of fout, kleur en teken, doe wat je leest, verhalen

Hoofdstuk 4 bevat een overzicht van de downloadbare werkbladen. In het boek is daarvoor een code aanwezig waarmee je deze op de website van Autisme Centraal kan downloaden. Dit hoofdstuk is eigenlijk een inhoudsregister van wat er in hoofdstuk 3 uitgebreid beschreven werd. Er wordt ook nog gewag gemaakt van een aanvullende module met 1000 aanpasbare werkbladen die je op dezelfde website kan kopen.

Hoofdstuk 5 ten slotte geeft nog een lijstje van aanbevolen literatuur.

Dit is een boeiend leesprogramma! De voorbeelden van de moeilijkheden die kinderen met autisme kunnen ervaren, zijn duidelijk, interessant en uitermate geschikt voor personen die niet veel met kinderen met autisme werken.

Het aanbrenge van structuur in dit programma lijkt met ook erg bruikbaar voor kinderen met dyslexie, net als de koppeling met leesbegrip. Dit laatste is trouwens ook interessant voor gehoorgestoorden.

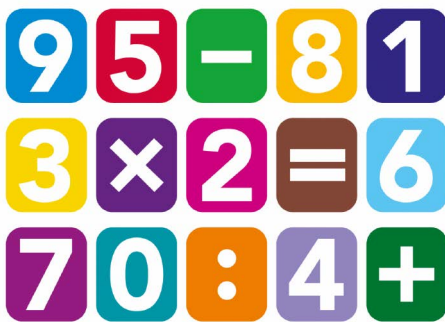
Het enige minpuntje is dat de uitleg wel erg veel herhaald wordt in het boek. Misschien is dit voor de auteurs macht der gewoonte geworden...

BOEKENRUBRIEK

AAN DE SLAG MET REKENPROBLEMEN

Marije van Oostendorp
Uitgeverij Boom
ISBN: 978 90 8953 422 4

Bespreking: Sandy Wynants

'Aan de slag met rekenproblemen' legt enerzijds de basis voor een goed rekenonderzoek en anderzijds biedt het oefeningen/spelsuggesties aan. Het boekje is opgedeeld in drie delen. Het eerste deel geeft algemene adviezen om een goed fundament binnen het rekenonderwijs te kunnen leggen. Het betreffen richtlijnen over het opbouwen van de basisrekenvaardigheden, het gebruik van soorten materiaal en het belang van rekenmotivatie. Op zich allemaal elementen die we kennen, maar deze extra attentie is zeker nuttig. Het tweede deel omvat de kerninhoud van het boek: per basisvaardigheid geeft de auteur observatiepunten en testopdrachten in opklimmende moeilijkheidsgraad om erachter te komen wat de leerling kan en op welke manier hij/zij de opdracht voltooit. De vijf rekenvaardigheden die gescreend kunnen worden zijn: tellen en herkennen van hoeveelheden, getallen maken/lezen/schrijven, rekentaal, plus- en minsommen en keer- en deelsommen. Voor de begeleider zijn aanwijzingen voor het interpreteren van de opdrachten voorzien. Tot slot worden per vaardigheid nog enkele oefensuggesties, spelletjes en interessante websites of programma's meegedeeld. Het laatste deel beschrijft hoe een goed en uitvoerbaar handelingsplan eruit ziet en bespreekt enkele topics over de rekenbegeleiding op school/praktijk en thuis. Binnen de schoolsituatie wordt het gebruik van een orthotheek, opzoekboekje, ZRM en computer besproken. Voor de begeleiding thuis wordt huiswerkbegeleiding besproken. Het laatste deel eindigt met

wanneer en hoe doorverwijzen. Zoals de rest van het boek is dit geschreven vanuit Nederlandse richtlijnen, maar de kernpunten van signalering, hulp en doorverwijzing zijn door te trekken naar het Vlaamse systeem.

Voor elke logopedist die werkt met rekenstoornissen is dit een vlot leesbaar boekje dat weinig nieuwigheden vermeldt, maar toch de moeite om door te nemen. De volledig uitgeschreven onderzoeken kunnen aanvullend gebruikt

worden naast het standaard rekenonderzoek om zo een beter beeld te krijgen over de onderliggende problemen. De spelsuggesties zijn simpel, maar vaak leuk om te gebruiken. Verwijzingen naar interessante bronnen komen veelvuldig voor en staan achteraan gebundeld. Dit is goed, vanwege het volledige overzicht, maar lastig tijdens het lezen aangezien je steeds naar achteren moet bladeren. Tip: Leg het materialenoverzicht van de website er even bij.

NIETZEGGEND VEELZEGGEND. SPRAAK-, TAAL- EN GEHOORSTOORNISSEN IN BOEKEN, THEATER EN FILMS

Eric Manders

Uitgeverij Gompel&Svacina

ISBN 978 94 6371 232 3

Prijs: 24 euro

Bespreking: Els Verhaeghe

Er bestaan al heel veel wetenschappelijke artikels en informatieve handboeken over logopedische stoornissen. Zo schreef ook Eric Manders, docent en logopedist, reeds diverse boeken over spraak- en taalstoornissen bij kinderen en volwassenen.

Maar deze publicatie is het eerste Nederlandstalige werk dat gaat over spraak-, taal- en gehoorstoornissen in publieke media zoals boeken, films, theater en muziek.

De auteur heeft voor deze invalshoek gekozen omdat hij van mening is dat het krachtige media zijn om bij lezers/kijkers veranderingen tot stand te brengen op vlak van cognities, emoties en attitudes.

Zo herinnert iedereen zich waarschijnlijk wel de bekende film "The piano" (over mutisme) of de film "The King's Speech" (over stotteren), om er maar een paar te noemen. Want er zijn heel veel boeken en films verschenen waarin een personage een communicatieprobleem heeft.

De auteur is erin geslaagd om van dit enorme aanbod een gestructureerd overzicht te maken.

Zo heeft hij eerst en vooral een indeling gemaakt in verschillende hoofdstukken naargelang de stoornis. Hier-

bij komen achtereenvolgens afasie, locked-in syndroom, doofheid en slechthoerendheid, stotteren, mutisme, dysartrie-anartrie en andere stoornissen (schisis, stem, laryngectomie, TOS, spraakontwikkelingsdyspraxie, ...) aan bod.

Binnen elk hoofdstuk worden de werken nog eens geordend volgens genre: (auto)biografieën en non-fictie, fictie, films, kinderboeken, ...

Door deze structuur is het gemakkelijk om als lezer snel een bepaald soort werk over een specifieke stoornis terug te vinden.

De auteur maakt niet louter een opsomming/lijst van boeken en films, maar geeft hierbij ook kritische bemerkingen, vooral over hoe het personage met zijn communicatieprobleem wordt afgeschilderd in het boek of de film: eerder op een positieve manier (als een sterke persoon met andere kwaliteiten) of eerder op een negatieve manier (meelijwekkend, spottend, ...).

Dit boek is niet alleen bedoeld voor professionelen (logopedisten, psychologen, artsen, ...) maar ook voor leken (patiënten, familie, leerkrachten, ...) want het leest heel vlot. Zo wordt er bijvoorbeeld regelmatig een citaat uit een boek tussengevoegd of worden er links naar youtube-filmpjes gegeven (kortfilms, trailers, ...).

Niet alleen Nederlandstalige werken maar ook Engels-talige en Franstalige boeken en films worden vernoemd.

Tot slot geeft de auteur zelf aan dat deze verzameling van boeken en films niet eindig is en dat zijn boek dus nog niet af is. Hij roept iedereen dan ook op om feedback en aanvullingen door te sturen. Dus al wie tijdens de lockdown tijd te veel had en een (fictie)boek gelezen heeft of een film gezien heeft over een persoon met een spraak-, taal of gehoorprobleem, weet wat te doen!

MODULESPECIFIEKE THERAPIE BIJ AFASIE. BEHANDELMETHODIEK EN DIAGNOSTIEK

Judith Feiken, Anna Hüttman en Petra Links

Uitgeverij Van Gorcum

Prijs: 22,5 euro

Bespreking: Catherine De Vos

Dit boek beschrijft modulespecifieke therapie (MST) bij personen met afasie (PMA), een stoornisgerichte benadering op klank- en woordniveau, waarbij de aanpak afgestemd wordt op die module(s) in het taalverwerkingsproces van Ellis en Young die aangetast is (zijn).

De auteurs hebben verschillende publicaties, bijstellingen en de ontwikkeling van een app (STAPP) rond dit onderwerp op hun conto staan. Het boek volgt trouwens hetzelfde kader als STAPP en is in die zin ook een handleiding voor de app.

Het werk is bedoeld voor studenten, logopedisten en klinisch linguïsten en beoogt een praktisch handboek te zijn.

Na een situering van MST bij afasie binnen de cognitief linguïstische therapie en ICF, en een korte beschrijving van de taalverwerkingstheorie en het model van Ellis en Young wordt uitgebreid ingegaan op hoe de therapie er concreet kan uitzien. Per taalmodaliteit en daarbinnen per module van Ellis en Young wordt een beschrijving gegeven van de algemene werkwijze voor behandeling, hoe je de moeilijkheidsgraad kan opbouwen, welke cues geschikt zijn om te geven + welke strategieën best toegepast kunnen worden. Dit wordt telkens geïllustreerd met enkele voorbeeldoefeningen, gebaseerd op de types oefeningen in STAPP.

De focus ligt op de modulespecifieke behandeling, maar ook diagnostiek van modulespecifieke stoornissen komt aan bod. Zo wordt toegelicht hoe je tewerk kan gaan om te achterhalen welke modules aangetast zijn. Per taalmodaliteit en per module (en analoog per semantische,

intralexicale of sublexicale route) worden symptomen opgelijst waarin je dit kan herkennen en telkens wordt verwezen naar onderzoekstaken/subtests uit vnl. de CAT-NL en PALPA die hierbij passen.

Ook de mogelijke aanpak indien de onderliggende stoornissen niet duidelijk zijn, indien zich ernstige stoornissen voordoen in alle modaliteiten of indien 1 specifiek linguïstisch niveau aangetast is, komen - weliswaar zeer beknopt - aan bod. Positief is dat de auteurs ook even ingaan op compenserende strategietraining en op mogelijke adviezen aan PMA en gesprekspartners. Ze beschrijven compensatiemogelijkheden per taalmodaliteit, waarbij het doel het omzeilen van de aangedane module is om zo toch het communicatieve doel te bereiken. Adviezen aan PMA en gesprekspartners worden opnieuw besproken per taalmodaliteit en op basis van de onderliggende linguïstische stoornis, met enerzijds algemene adviezen voor die taalmodaliteit en anderzijds ook modulespecifieke tips die je kan geven.

Het boek eindigt met een casusbespreking, waarbij de modulespecifieke diagnostiek en therapie geïllustreerd worden bij een dame met een matig-ernstige afasie en lichte spraakapraxie vanaf 1 week post onset. Na een weergave van het diagnostisch proces volgt een beschrijving van de voorgestelde behandeling (taalmodaliteiten waaraan gewerkt zal worden, methode, oefeningen en therapiemateriaal dat gebruikt kan worden), incl. welke communicatieadviezen gegeven zullen worden aan de PMA en de gesprekspartners.

Het boek beoogt een praktisch handboek te zijn en bevat inderdaad concrete handvaten waarmee je aan de slag kan. Het is gelinkt aan STAPP - er wordt dan ook regelmatig naar verwezen - maar het niet hebben of gebruiken van de app is geen bezwaar om te kunnen volgen of het boek te gebruiken. De schrijfstijl en inhoud zijn begrijpelijk voor studenten (mits reeds achtergrondkennis rond afasie). Het boek kan zowel studenten als logopedisten in de praktijk helpen om nog meer inzicht te krijgen in het model van Ellis en Young en hoe dit kan aangewend worden in therapie. Hoewel zij zich met de MST toespitsen op stoornisgerichte therapie, hebben de auteurs ook oog en aandacht voor het belang van het betrekken van de omgeving en gesprekspartners en wordt het ruimer kader even aangehaald.

EEN PASSEND AANBOD BIJ AUTISME. EEN HANDREIKING VOOR HET VOORTGEZET ONDERWIJS

**Ellen Luteijn, Hans Nieuwenstein,
Ina van Berckelaer-Onnes**
Uitgeverij Boom
ISBN: 978 90 8953 582 5

Bespreking Lien Martens

Wie op zoek is naar een praktisch boek over leerlingen met een autismespectrumstoornis (ASS) in het middelbaar onderwijs, kan hier waarschijnlijk zijn gading vinden. De informatie over aandachtspunten voor leerlingen met ASS in de klas, het maken van opdrachten, groepswork, ... is zeer concreet geschreven. Herkenbaar, met telkens

duidelijke voorbeelden ter illustratie. De schema's en stappenplannen na elk hoofdstuk zijn meteen inzetbaar. Er worden zeer veel links naar extra (online) bronnen meegegeven.

Het boek vertrekt vanuit de Wet Passend Onderwijs, waardoor er in Nederland in het reguliere onderwijs steeds meer leerlingen met een autismespectrumstoornis (ASS) zijn.

Voortgezet onderwijs richt zich op wat wij in Vlaanderen het middelbaar onderwijs noemen. Er is aandacht voor de overstap van het basisonderwijs naar het voortgezet onderwijs

TAALONTWIKKELINGSSTOORNISSEN IN HET VOORTGEZET ONDERWIJS EN MBO

Bernadette Sanders
Uitgeverij Lannoo
ISBN 978 94 01462327
Prijs: 29,99 euro

Bespreking: Eddy Hoste

Dit boek is het vervolg op 'Taalontwikkelingsstoornissen in de klas' van dezelfde auteur. Het is in eerste instantie bedoeld voor leerkrachten in het secundair en hoger onderwijs om hen meer inzicht te geven in de problematiek van TOS en de enorme impact die de stoornis heeft op zowel de schoolse activiteiten als op het dagdagelijkse functioneren enerzijds en op de sociaal-emotionele ontwikkeling

(middelbaar onderwijs). Zo worden er zeven succesfactoren besproken om de overgang vlot te laten verlopen. Hierbij is bijvoorbeeld het zelfinzicht van de leerling met ASS en een warme overdracht tussen de scholen belangrijk. Openheid over ASS wordt ook sterk aangeraden en toegelicht.

De volgende vier thema's komen uitgebreid aan bod: communicatie, sociaal gedrag, taakgedrag en zelfstandigheid, telkens binnen de schoolse context.

In het hoofdstuk over communicatie zitten een aantal onnauwkeurigheden in het luik over de taaldomeinen (in een eventuele volgende druk passen de auteurs dit best aan). Moeilijkheden bij het begrijpen van de instructies van een toets komen aan bod. Bij het stellen van een vraag is een eenvoudig stappenplan voor de begeleider en visueel schema voor de leerling opgenomen. Het stukje over 'Checklist ASS-proof toetsen' kan dan weer meegegeven worden aan leerkrachten.

Het luik over Sociaal gedrag gaat dieper in op de verschillende sociale rollen en hoe als leerling daar mee om kan gaan. Hoe ga je als leerling reageren op een opmerking die je niet leuk vindt of niet begrijpt. 'Taakgerichtheid' geeft extra inzichten in o.a. problemen met het werkgeheugen, plannen, organiseren en anticiperen. Tot slot is er aandacht voor het ontwikkelen van zelfstandigheid.

Dit boek is zeker de moeite waard voor logopedisten die met deze doelgroep werken. Het kan ook een handig boek zijn om aan te raden bij leerkrachten, zorgondersteuners, ... en zelfs ouders van leerlingen met ASS.

Algemene informatie

anderzijds. Vanuit concrete voorbeelden, maar vooral ook vanuit sprekende getuigenissen biedt het boek de leerkracht / begeleider een pak concrete aandachtspunten en adviezen waarmee hij / zij onmiddellijk aan de slag kan. Bovendien worden via een link downloadbare observatielijsten en hulpkaarten aangeboden die je kan individualiseren.

Op die manier is het boek ook zeker en vast een aanrader voor iedereen die als ondersteuner of logopedist met deze doelgroep werkt.

Het boek bestaat uit vier grote delen, elk onderverdeeld in verschillende hoofdstukken.

In het eerste deel *'Achtergrond en theorie'* wordt het begrip 'TOS' gedefinieerd en wordt ingegaan op mogelijke oorzaken. Daarnaast wordt uitgebreid aandacht besteed aan de impact van de stoornis op het dagelijks functioneren van de leerling, met centraal de problemen op vlak van 'communicatieve zelfredzaamheid' en wat het gevolg hiervan is op de sociaal-emotionele ontwikkeling. Specifiek wordt ingegaan op de problemen die jongeren ondervinden bij de overgang van de lagere school naar het secundair onderwijs. Daar waar de TOS-leerling in het lager onderwijs sterk begeleid werd en voldoende structuur kreeg aangeboden, begint er bij de start van het secundair onderwijs vaak een nieuwe zoektocht waarbij de leerling al gauw aanloopt tegen een heleboel beperkingen en negatieve emoties. Het belang van een goed taalbegrip en rijke woordenschat i.f.v. het vlot kunnen meevolgen en studeren van zoveel nieuwe vakken, wordt sterk onderstreept.

In het tweede deel *'Observeren en interpreteren van gedrag'* krijgt de lezer inzicht in de gedragsproblemen die zich kunnen stellen vanuit de negatieve emoties en het gebrek aan zelfvertrouwen bij de leerling. Het belang van het bespreekbaar maken van deze problemen via o.a. psycho-educatie en klasgesprekken ten einde het zelfvertrouwen, de motivatie en de autonomie van de leerling te versterken, worden geïllustreerd. Omdat TOS-leerlingen vaak heel veel moeite hebben met het uiten van een zorgvraag, worden tips gegeven hoe de leerkracht / ondersteuner deze kan herkennen. De link tussen het (negatieve) gedrag en de onuitgesproken zorgvraag van de leerling wordt helder toegelicht en de auteur benadrukt het belang van positieve feedback.

In het derde deel *'TOS op school en in de maatschappij'* zoomt de auteur in op de voorspellers voor schoolsucces, waarbij de executieve functies centraal worden gesteld en de problemen met innerlijke taal als oorzaak worden gezien voor uitvallen op dit domein.

Verder wordt in dit deel ingegaan op hoe leerlingen met TOS in het SO en HO best worden begeleid. Sanders baseert zich hierbij op *'de 7 voorwaarden voor leren'* van Rob Jenkins. Vandaaruit worden de problemen met technisch en begrijpend lezen en bij de zaakvakken besproken. Voldoende aandacht besteden aan specifieke school- en vaktaal wordt als één van de belangrijkste doelen binnen de begeleiding gezien. Tot slot worden in dit hoofdstuk tips en adviezen gegeven bij o.a. het aanleren van vreemde talen, het maken van verslagen, het geven van mondelinge presentaties en de opmaak van toetsen.

In deel 4 *'Voorbereiding op- en de toekomst van de leerling met TOS'* bespreekt de auteur de gevolgen van overvraging en het 'volle hoofd' waarover de leerling met TOS klaagt. Sanders attendeert de lezer op de risico's op depressies en burn out als gevolg van het negatieve zelfbeeld en het onbegrip dat vaak heerst. Hoe je als begeleider het zelfbeeld kan versterken door o.a. voldoende aandacht te hebben voor de bevorderende factoren en hoe je best in gesprek gaat met deze leerlingen worden aan de hand van getuigenissen geïllustreerd. Ze verwijst hierbij naar de door haar ontwikkelde 'Communicatiekaarten TOS' (Uitgeverij Lannoo).

Op het einde van het boek wordt stilgestaan bij hoe je de leerling met TOS kan voorbereiden en ondersteunen op stage en in het werkveld.

Bernadette Sanders is er met dit boek alweer in geslaagd om op zeer toegankelijke wijze de problemen van jongeren met TOS te verhelderen en d.m.v. talrijke ervaringsverhalen 'levend' te maken. Niettegenstaande het boek vanuit de Nederlandse onderwijscontext is geschreven, is het perfect toepasbaar in Vlaanderen. Door de vele concrete tips en hulpmiddelen die worden aangeboden, is dit een boek dat je als ondersteuner en / of logopedist in huis moet hebben.

KINDERBOEK

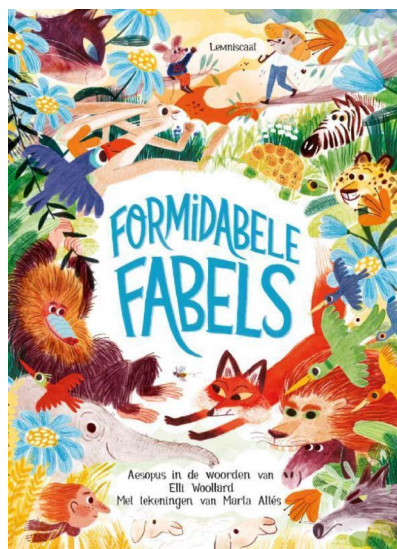
FORMIDABELE FABELS

Elli Woollard

Uitgeverij Lemniscaat

Prijs: 14,95 euro

Bespreking: Marjan Megens

In dit boek staan enkele bekende en iets minder bekende fabels van Aesopus: *de twee reizigers en de beer, de haas en de schildpad, de jongen die "Wolf!" riep, de ezel in de leeuwenhuis, de hond en zijn weerspiegeling, de baviaan en de vos, de pauze en de kraanvogel* en tot slot *de stadsmuis en de veldmuis*.

Fabels die geschreven werden door -vermoedelijk- een slaaf tussen 620 en 564 voor Christus in het oude Griekenland. Wanneer je daar bij stilstaat, is het toch ongelofelijk

dat deze verhalen ons meer dan 2500 jaar later nog steeds aanspreken en dat ze nog zo actueel zijn. De fabels werden natuurlijk wel wat herwerkt. Leuk aan dit boek is dat de fabels in rijmvorm geschreven werden, wat zeker voor extra leesplezier zorgt.

Het boek is daarbij ook nog eens prachtig geïllustreerd. De kinderen bij wie ik dit boek gebruikt heb in de therapie, vonden het een ongelofelijk leuk boek. De taal is niet complex maar toch zeker rijk. De tekst wordt mooi verdeeld over de pagina's. En, leuk natuurlijk voor de kinderen bij wie lezen een echte opgave is, er zijn pagina's zonder tekst of met maar twee zinnen en met een grote tekening. Er is ook wat variatie in lettertypes (groot, vet)... zonder dat daarin overdreven wordt en zonder dat dit het lezen hindert.

De verhalen bieden zeker heel wat mogelijkheden om te werken rond begrijpend lezen. Ook leuk als schrijfofdracht: in het midden van de fabel stoppen, zelf een einde schrijven en dan samen lezen hoe het verhaal afloopt. Wanneer je op zoek bent naar een leuk boek waarin leesplezier voorop staat, is dit zeker en vast een goede aankoop.

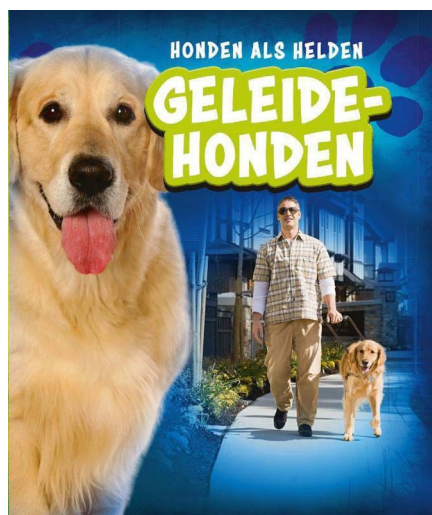
HONDEN ALS HELDEN: GELEIDEHONDEN

Uitgeverij Ars Scribendi

ISBN 978 94 6341 113 4

Prijs: 15,00 euro

Bespreking: Sandy Wynants

Uit de reeks 'Corona informatief' van uitgeverij Ars Scribendi verscheen in **2019 (1)** reeds een bespreking van 'Overleven in een tornado' uit de reeks 'Help'. In deze bespreking is het een informatief boekje uit de reeks 'Honden als helden'. Opnieuw een zeer toegankelijk boek voor kinderen tussen 9 en 12 jaar die moeite hebben met lezen, maar toch geprikkeld kunnen worden met een weetjesboek. Het is niet voor niets dat het boek het keurmerk 'Makkelijk Lezen' heeft gekregen: duidelijke typografie en vormgeving, korte zinnen en alledaagse woorden. Moeilijke woorden worden gebruikt, maar zijn vetgedrukt en worden achteraan in een woordenlijst uitgelegd. De mooie foto's verduidelijken de tekstinhoud, waardoor kinderen met een lage leesmotivatie toch leesplezier beleven.

Het boek bestaat uit zes hoofdstukken waarbij gestart wordt met een waargebeurde anekdote: geleidehond Roselle redt in 2001 zijn baasje Michael uit het World Trade Center vanop de 78ste verdieping. Hiermee wordt ineens de toon gezet over de taak en het belang van

Algemene informatie

deze hondenheld. In de volgende hoofdstukken leren we welke eigenschappen een geleidehond moet bezitten en welke hondenrassen in dit verband geschikt worden geacht. In de volgende hoofdstukken lezen we welke opleiding de hond krijgt en welke speciale dingen hij moet kunnen om samen met zijn baasje een sterk team te vormen. Het laatste hoofdstuk vertelt het verhaal van Orient die samen met zijn baas Bill een 3500 km

lang wandelpad in de Verenigde Staten tot een goed einde brengt.

De hoofdstukken zijn steeds kort en rijklijk geïllustreerd met fotomateriaal waardoor het de leesbeleving positief beïnvloedt. Een echte aanrader voor (leeszwakke) kinderen die houden van honden, maar nog weinig weten over hulphonden.

MERCY ZO HEET IK

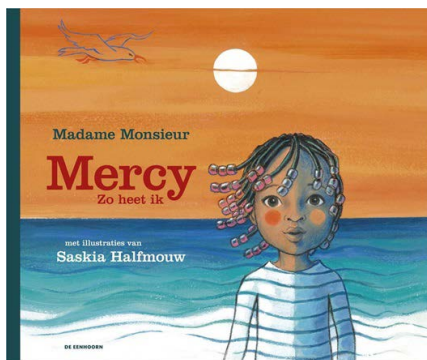
Madame Monsieur en Saska Halfmouw

Uitgeverij De Eenhoorn

ISBN 978 94 6291 466 7

Prijs: 15,95 euro

Bespreking: Leen Van den Steen

Mercy is de naam van een meisje dat op een hulpverleningsschip geboren is, nadat haar hoogzwangere mama met haar gevlucht is naar Europa. Het is een prachtig geïllustreerd boek dat vooral in prenten – noem het schilderijen – en een beetje tekst de vluchtroute en de geboorte van een klein onschuldig meisje beschrijft. Het is een belangrijk boek, omdat het voor kinderen toont en bespreekbaar maakt wat voor sommige kinderen realiteit is. Omdat de woorden beperkt en heel zorgvuldig gekozen zijn, kunnen verteller en luisteraar eenvoudig even afwijken en de draad van Mercy's verhaal toch weer makkelijk opnemen. Het is een kunst om een zo'n dramatisch verhaal zo mooi en hoopvol weer te geven. Stof tot nadenken, voelen en praten.. Aspecten die voor veel logopedische therapieën zinvol zijn.

HUGO – MOND OPEN!

Mia Nilsson

Uitgeverij De Eenhoorn

ISBN 978 94 6291 464 3

Prijs: 14,95 euro

Bespreking: Heleen Geudens

Dit boek is het vierde boek uit de reek over Hugo, de krokodil. Het gaat over het belang van tanden poetsen.

Oh nee! Krokodil Hugo heeft kiespijn! Maar hij is bang om naar de tandarts te gaan om zijn tand te repareren. Gelukkig is zijn vriend Konijn er die hem kan overtuigen.

De tandarts blijkt trouwens helemaal niet zo eng als Hugo zich had voorgesteld.

Het boek is geschreven op leesniveau AVI-M4 en leesbegrip niveau CLIB-E3. Het bevat korte zinnen en kleine blokken tekst, waardoor het geschikt is voor beginnende lezers. Er wordt af en toe gespeeld met de lettergrootte, wat de lezer aandachtig houdt. Verder bevat het boek levendige en aantrekkelijke illustraties. Aan het eind van het boek staat een recept voor Hugo's worteltaart. Het woordgebruik in dit recept is moeilijker vergeleken met het verhaal. Toch is het een mooie aanvulling en kan het recept dienen als extra lees- of taalverrijkende oefening. Naast taal- en leestherapie, kan het verhaal ook ingezet worden binnen de OMFT-begeleiding, gezien het thema.

Kortom, een grappig en aantrekkelijk boek dat multi-inzetbaar is binnen de logopedie.

Geniet zorgeloos
en haal nu alles
uit het leven.
Wij doen de rest wel!

Curalia, Levensverzekeringsmaatschappij, erkend door nr 0809
en Curalia Brokers, verzekerings-tussenpersoon erkend onder nr 042573 A

**Vereenvoudig uw verzekeringen met Curalia,
dé specialist voor zorgverleners.**

We bieden u:

- Oplossingen op maat, aangepast aan uw behoeften en beroep
- Een volledig aanbod: van het RIZIV Sociaal Statuut tot de autoverzekering, gewaarborgd inkomen en een verzekering voor uw praktijk
- Nabijheid: waar u ook bent, er staat een regionale raadgever tot uw beschikking om uw verzekeringen te bekijken (zonder verplichting) of u te helpen bij een schadegeval

Wacht niet: contacteer een raadgever uit uw regio
voor een virtuele afspraak

Meer info? Surf naar www.curalia.be

